

Försvarsdepartementet
103 33 Stockholm

LOs yttrande över Remiss angående Aktivering av civilplikt inom den kommunala räddningstjänsten och elförsörjningsområdet

LO har beretts möjlighet att yttra sig över rubricerad utredning och förslag, och framför följande synpunkter. Synpunkterna har beretts med LOs medlemsförbund Kommunal, Seko och Elektrikerförbundet.

I yttrandet specificeras vad som är LOs övergripande synpunkter, samt vilka ståndpunkter som framförs av Kommunal respektive Seko och Elektrikerförbundet.

Konkreta reformförslag från Kommunal, Seko och Elektrikerförbundet bifogas i bilaga 1.

Sammanfattning

- LO är i grunden positiva till en tillfällig aktivering av civilplikten inom den kommunala räddningstjänsten och inom elförsörjningsområdet.
- LO konstaterar att det finns generella problem med kompetensförsörjning inom de aktuella områdena som försvårar en aktivering av civilplikten.
- LO framhåller att det har skett förändringar i LAS-reglerna sedan antagandet av *Lagen om civilförsvarsplikt*, som inte har uppdaterats. LO anser att reglerna om arbetstagar skydd bör vara färdigförhandlade, uppdaterade och inkluderade i de författningsförslag som föreslås innan aktiveringen genomförs.
- Kommunal vill framhålla att räddningstjänsten redan i dag arbetar utifrån mycket begränsade resurser och att promemorian överskattar den befintliga förmågan inom den kommunala räddningstjänsten.
- Kommunal framhåller behovet av utbildning samt av noggranna kontroller av individers hälsotillstånd för personer som inkallas för civilförsvarsplikt.
- Seko och Elektrikerförbundet framhåller att problemen på elförsörjningsområdet underskattas. Bristen på egenanställd personal och beroendet av entreprenadkontrakt försämrar arbetsmiljön, försvårar det akuta behovet av nyrekrytering och utgör en säkerhetsrisk. Denna situation försvårar en aktivering av civilplikten.

Inledning: Ett starkare totalförsvaret

Sveriges förmåga att hantera höjd beredskap och ytterst krig måste stärkas.

Författningsändringarna som föreslås i promemorian Fö2023/01488 ger rättsliga förutsättningar för en aktivering av civilplikten inom verksamhetsområdena kommunal räddningstjänst samt drift och underhåll inom elproduktion och nätverksamhet. LO, Kommunal, Seko och Elektrikerförbundet är i grunden positiva till ändringsförslagen. Däremot har LO samt nämnda förbund en principiell synpunkt på civilförsvarens förhållande till LAS.

Inom räddningstjänst och elförsörjning återfinns yrkesgrupper som organiseras av tre av LOs medlemsförbund: Kommunal, Seko och Elektrikerförbundet. LOs yttrande har tagits fram i nära samarbete med nämnda förbund som har god kännedom om villkoren inom sektorerna. Yttrandet innehåller förslag från förbunden som syftar till att skapa bättre grundförutsättningar för de aktuella yrkesgrupperna, vilket skulle underlätta en aktivering av civilplikten och stärka Sveriges resiliens i händelse av höjd beredskap.

LO vill med kraft framhålla att robusta förutsättningar för en välfungerande beredskap inom kommunal räddningstjänst samt på elförsörjningsområdet kräver att den grundläggande kompetensförsörjningen är god. LO konstaterar att Kommunal, Seko och Elektrikerförbundet vittnar om ett ansträngt läge inom sina områden. Räddningstjänstens grundproblem är att den redan i dag saknar resurser och förmåga att hantera extraordinära händelser eller allvarliga kriser. Inom elförsörjningsområdet återfinns dels en betydande kompetensbrist, dels akuta arbetsmiljöproblem. LO befarar att dessa omständigheter riskerar att undergräva förutsättningarna för en fungerande civilplikt inom räddningstjänsten samt inom elförsörjningsområdet i händelse av kris eller krig.

Synpunkt kring civilförsvarens plikt och LAS

Vissa av förslagen i Fö2023/01488 hänvisar till innehållet i *Lagen om civilförsvarens plikt 1994:1809*. Bland annat finns förslag som hänvisar till *Lagen om civilförsvarens plikt, 9 kapitlet 6-7 §§ om Skydd för anställning med mera*, som i sin tur refererar till *Lagen om anställningsskydd (LAS)*.

LO vill framhålla att det har skett förändringar i LAS-reglerna sedan antagandet av *Lagen om civilförsvarens plikt*, som inte har uppdaterats. Det handlar bland annat om kravet på civilförsvarens plikt och den enskildes anställningsskydd då hen enligt denna lag är skyldig att delta i utbildningar/övningar samt repetitionsutbildning.

Efter kontakt med Försvarsdepartementet har det bekräftats att *Lagen om civilförsvarsplikt* och kopplingen till LAS-reglerna inte är uppdaterade. Det framhölls emellertid att en pågående utredning (*Utredningen om en översyn av beredskapen i arbetslivet; A 2022:03*) har i uppgift att lösa detta. Utredningen ska enligt uppgift vara klar i slutet av november.

LO understryker därför följande: Reglerna om arbetstagar skydd bör vara färdigförhandlade, uppdaterade och inkluderade i de författningsförslag som Fö2023/01488 föreslår, *innan* aktiveringen genomförs.

Synpunkter på förslag inom räddningstjänstområdet från Kommunal

Vad gäller de konkreta förslagen i Fö2023/01488 angående räddningstjänsten vill Kommunal framhålla följande.

Antagandet om 3 000 civilförsvarspliktiga

Fö2023/01488 för ett resonemang om totalförsvarspliktiga som har relevant utbildning och som inte är anställda inom kommunal räddningstjänst. MSB bedömer att antalet civilförsvarspliktiga som i detta fall kan komma i fråga för civilförsvaret inom räddningstjänsten är omkring 3 000 personer. Kommunal är ytterst tveksamma till denna siffra. De som har lämnat räddningstjänsten i dag är oftast de som har gått i avtalspension vid 58 års ålder, eller har lämnat räddningstjänsten av hälsoskäl. Åldersgränsen ska i förslaget om civilförsvarspliktiga gå vid 60 års ålder, vilket gör att relativt få personer kan komma i fråga. De brandmän som har fått möjlighet att stanna kvar efter 58-årsgränsen är följaktligen anställda inom räddningstjänsten och kommer på så vis inte att omfattas av civilförsvarsplikten. Kommunal gör därför bedömningen att antagandet om 3 000 personer är alldeles för högt.

Behovet av utbildning

De individer som blir aktuella för civilplikt inom kommunal räddningstjänst bör enligt förslaget få en inledande repetitionsutbildning som syftar till att vidmakthålla och vidareutveckla kompetensen för uppgifter inom räddningstjänst och särskilt räddningstjänst under höjd beredskap. Kommunal menar att denna formulering inte är tillräckligt heltäckande då de arbetsuppgifter som de civilförsvarspliktiga förväntas utföra är sådana som flertalet av brandmännen anställda inom den kommunala räddningstjänsten inte ens har. De individer som kommer att vara aktuella för dessa uppgifter har haft en bakgrund inom räddningstjänsten, varför det inte kan betraktas som troligt att de redan har den nödvändiga civilförsvarsutbildningen såsom ammunitionsröj, indikering, sanering och andra åtgärder för skydd mot kärnvapen och kemiska stridsmedel. Eftersom den kommunala räddningstjänsten ska arbetsleda civilförsvarspliktiga borde utbildningsinsatser prioriteras innan krigsplacering sker. Ett ytterligare

argument för utbildning är att den kommunala räddningstjänsten kommer att få ett arbetsmiljöansvar för de civilförsvarspliktiga som krigsplaceras hos dem.

Individens hälsotillstånd

Enligt vad som utläsas av Fö2023/01488 kommer ingen av de som inkallas för civilförsvarsplikt att prövas fysiskt eller medicinskt. Detta trots att de förväntas utföra samma arbetsuppgifter som den ordinarie personalen, såsom rökdykning. Plikt- och prövningsverket gör endast en disponibilitetskontroll; det vill säga huruvida personen har en annan tidigare krigsplacering. Enligt förslaget är utgångspunkten att individen har det hälsotillstånd, fysiskt och mentalt, som krävs för uppgiften. Förslaget menar att man ska kunna utreda sig till att individens förmåga inte har ändrats påtagligt efter tidigare utbildning eller anställning inom räddningstjänst genom att inhämta intyg som kan styrka hälsotillståndet. Detta är otillräckligt, eftersom kraven som ställs på den operativa brandmannen i dag är så pass höga att det inte kan vara lämpligt med ett intyg som skulle kunna baseras på en utredning med hjälp av egenkontroll av hens personliga status. Kommunal menar därför att en hälsokontroll bör genomföras av de som inkallas för civilförsvarsplikt. Denna hälsokontroll bör utföras av Plikt- och prövningsverket som kan garantera en nationell standard avseende den fysiska och psykiska förmågan på den civilpliktige.

Elförsörjningsområdet: En lägesbild

Fungerande elförsörjning vid kris eller krig kräver fungerande elnät. Både stam-, regional- och lokalnät är i dag eftersatta vad gäller underhåll, samtidigt som det saknas tillgång till arbetskraft för att kunna hantera de påfrestningar som en krissituation medför.

Förutsättningarna för dessa nät är emellertid olika. Stamnäten är extra utsatta eftersom de är sammankopplade med kontinenten och därmed påverkas överföringen av den europeiska energimarknaden, vilket medför en risk. Vidare är underhållet eftersatt och det finns inte tillräckligt med överföringskapacitet i nätet.

Såväl stam- som regionalnätet lider av en stor brist på arbetskraft, vilket är allvarligt då den befintliga personalen ska täcka stora geografiska områden. Därmed återfinns utmaningar vad gäller möjligheten att kunna åtgärda problem tillräckligt snabbt, särskilt i krissituationer. En viktig faktor är beroendet av utländsk arbetskraft som kan återvända till sina hemländer i händelse av krig.

Arbetskraftsbrist är även ett problem för de lokala näten, vilket har lett till ett beroende av externa aktörer och arbetskraft från andra länder. Nyligen varnade Svenska Kraftnät om att risken för fränkoppling har ökat betydligt.

Till det ska läggas en säkerhetsproblematik som kraftigt har förvärrats av Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Risken för både väpnat angrep och andra former av fientliga handlingar av främmande makt har ökat påtagligt. Nyligen varnade även Säpo om riskerna för energisektorn.

Till denna dystra lägesbild, som delvis återspeglas i promemoria Fö2023/01488, vill Seko och Elektrikerförbundet även framhålla en betydande kompetensbrist samt akuta arbetsmiljöproblem. Därför underskattar promemorian snarast de problem som har vuxit fram på området, vilket riskerar att undergräva ambitionerna om en fungerande civilplikt samt en stabil elförsörjning i händelse av kris eller krig.

Elförsörjningsområdet: Underhållets organisering

Fö2023/01488 noterar den ökande förekomsten av ”externa utförare av drift och underhåll” inom elförsörjningsområdet. Vidare framhålls att det finns en risk för att efterfrågan på utförare för drift och underhåll inom elförsörjningsområdet ”kommer att öka mer än vad de externa utförarnas befintliga personalstyrka kan tillgodose”. Promemorians beskrivning av problemen på elförsörjningsområdet är snarast en underdrift.

De senaste 20 åren har nätägarna minskat andelen egen personal, och i hög grad outsourcat underhållsarbete på sina egna nät- och produktionsanläggningar. Detta innebär att en rad underentreprenörer tillhandahåller personal genom områdesvisa upphandlingar. Förlorar ett företag sin upphandling inför nästa upphandlingsperiod riskerar personalen sina anställningar.

Ingen av de stora nätägarna, inklusive Svenska Kraftnät, har en enda egenanställd person för underhåll, felavhjälpning, samt nybyggnation. En konsekvens av detta är att Svenska Kraftnät inte har tillräckligt med kunskap om statusen för det egna stamnätet.

Bolag inom energibranschen bygger sin verksamhet på underentreprenader. I de entreprenadkontrakt som entreprenadbolagen tvingas ”buda” på är det vanligt med olika villkor som bidrar till ökad stress samt sämre arbetsmiljö, som till exempel fastpris på felavhjälpning, orimliga inställelsetider, samt böter vid för stor tidsåtgång.

Bristen på egenanställd personal och beroendet av entreprenadkontrakt försämrar arbetsmiljön, försvårar det akuta behovet av nyrekrytering, och utgör en säkerhetsrisk när utländsk arbetskraft rekryteras för att sköta underhåll av samhällsviktig infrastruktur.

Elförsörjningsområdet: Bristen på kompetens

Fö2023/01488 hänvisar till Svenska kraftnäts bedömning som ger vid handen att ”det finns behov att stärka personalförsörjningen vid höjd beredskap”. Det sägs vidare att kriget i Ukraina understryker ”behovet av operativt underhåll och reparationsberedskap inom elförsörjningen”. Men en aktivering av civilplikten kommer inte att lösa de grundläggande problemen: Fler behöver arbeta i branschen, de måste välja yrket framför andra jobbmöjligheter, och de som ska sköta vår elförsörjning måste ha rätt kompetens inom stam-, regional- eller lokalnät för att kunna utföra arbetet på ett säkert sätt.

Seko och Elektrikerförbundet framhåller att grundläggande kunskaper inom el inte är tillräckligt. Om det inte blir mer attraktivt att arbeta med Sveriges elförsörjning kommer det inte finnas lämpliga individer till den insatsstyrka som Fö2023/01488 diskuterar. Vidare finns ett behov av kompetensinventering för att säkerställa tillräcklig akut beredskap i händelse av kris eller krig, särskilt vad gäller drifttekniker för starkström.

Majoriteten av de som rekryteras för att arbeta inom elproduktion och eldistribution kommer in i branschen via el- och energiprogrammet, eller via yrkeshögskoleutbildningar. Inom gymnasieskolan finns idag endast *tre skolor* med inriktning mot kraftförsörjning och den delen av branschen. Inom yrkeshögskolan är tillgången till utbildning rent geografiskt lika begränsad. Detta skapar en otydlighet gentemot Skolverket och Myndigheten för yrkeshögskolan, som inte har några tydliga branschkrav att förhålla sig till. Inom energisektorn finns idag endast en validering av kompetens inom det kommunala området. Arbetet med att ta fram en liknande modell inom privat sektor går långsamt och förnyade ansträngningar krävs för att ge branschen den kompetens som behövs.

Följaktligen kan det vara illustrativt att beakta följande: Om en elektriker ska vara fullbetald när hen installerar en ny lampa på Försvarsdepartementet krävs treårig gymnasieutbildning, lärlingsutbildning på 1600 timmar, samt tre års yrkeserfarenhet, enligt branschens partsgemensamma krav. Men för att reparera Svenska kraftnäts anläggningar med 400 kilovolts ledningar i händelse av krig finns inga motsvarande krav vad gäller utbildning. Detta ställer frågor kring såväl säkerhet som kompetens vad gäller den arbetskraft som ska bli civilförsvarspliktig.

Starka redan innan krisen eller kriget kommer

En lärdom från kriget i Ukraina är hur stärkande det är för den egna stridsmoralen när bränder släcks snabbt och elen kommer tillbaka. På motsvarande sätt påverkas den ryska stridsmoralen negativt: De försöker förstöra, men ukrainarna reparerar – snabbt, kreativt, ihärdigt.

En annan omständighet som bör beaktas är vad som händer om vi skulle få en allvarlig kris eller ett större krig i Europa, som även drabbar Sverige. Hur ska räddningstjänsten, som redan är hårt ansträngd, orka med? Vad händer när den utländska arbetskraft som återfinns inom den svenska elförsörjningen i dag åker tillbaka till sina hemländer för att ta hand om familj och försvara hemlandets frihet?

En tillfällig aktivering av civilplikten inom den kommunala räddningstjänsten och elförsörjningsområdet är en angelägen åtgärd, men problemen inom dessa sektorer är mer djupgående. Investeringar nu kommer att betala sig på sikt.

Vi ser fram emot samarbete kring åtgärder och reformer som säkerställer att Sverige har kompetenta arbetare inom räddningstjänst och elförsörjning som inte går på knäna redan innan krisen eller kriget är här.

Med vänlig hälsning
Landsorganisationen i Sverige

Susanna Gideonsson

Eric Sundström
Handläggare

Bilaga 1 – kompletterande synpunkter och reformförslag

Synpunkter på räddningstjänsten från Kommunal: Ordning och reda på begrepp och antal

Arbetsmarknadens parter och den kommunala räddningstjänsten använder termen ”RiB” (Räddningstjänst i Beredskap) för att beskriva individer som har en beredskapsanställning. Men i Fö2023/01488 används termen ”deltidsbrandmän” för att beskriva RiB-personal, vilket är problematiskt. Det är olyckligt om RiB-personal blandas ihop med heltidsanställda yrkesverksamma brandmän och brandbefäl – vilka har olika utbildning, ansvar och anställningsvillkor.

För att undvika missförstånd kring räddningstjänsten i Sverige skulle det vara fördelaktigt om dokument från Regeringskansliet använder nomenklaturen ”räddningstjänstpersonal i beredskap” och ”RiB-personal”, vilket speglar deras faktiska roll och ansvar inom räddningstjänsten.

Vidare befarar Kommunal att förmågan i räddningstjänsten överskattas. Fö2023/01488 använder siffran 16 000 hel- respektive deltidsanställda brandmän. Kommunal är tveksamma till den siffran då brandmän kan vara anställda dels som heltidsanställd brandman, dels som ”RiBare”. Det finns även brandmän som tjänstgör på två olika räddningstjänster samtidigt.

Även Forsvarsdepartementet har nyligen uppskattat antalet heltidsbrandmän och RiB-anställda till cirka 16 000. I Forsvarsdepartementets betänkande SOU 2022:57 som publicerades ifjol var dock siffran cirka 15 000. Det är oklart var detta tillskott på 1 000 heltidsbrandmän och RiB-anställda ska ha kommit ifrån.

Kommunal konstaterar att det är svårt att korrekt uppskatta hur många brandmän som vi faktiskt har i Sverige och det är sannolikt att siffran 16 000 är för hög. En blandning av precis begreppsanvändning och realism när förmågan inom räddningstjänsten beräknas är därför att rekommendera.

Synpunkter på förslagen inom elförsörjningsområdet och elektrikerområdet från Seko och Elektrikerförbundet

Vad gäller elförsörjningsområdet har Seko och Elektrikerförbundet följande synpunkter och konkreta förslag som skulle förbättra situationen inom branschen på längre sikt – något som är helt nödvändigt om förslagen i Fö2023/01488 ska vara genomförbara över tid.

Kompetensförsörjningen

- Stödet till branschskolor fungerade bra och bör återinföras.
- Arbetsförmedlingen behöver upphandla fler utbildningar inom sektorn, med särskilt fokus på utbyggnaden av elnätet samt drift och underhållstekniker där bristen på svensk arbetskraft idag är stor.

- Ekonomiska bidrag är nödvändiga till gymnasieskolor med El- och energiprogrammet som antingen vill etablera inriktning mot distribution, eller erbjuda yrkesutgångar och kurser inriktade mot denna sektor.

Arbetsmiljö och underhåll

- För att kunna garantera en välfungerande elförsörjning vid händelse av kris eller krig bör Svenska Kraftnät ha egen personal för underhåll och tillsyn samt investeringar i elnätet.
- En utredning med uppdrag att se över konsekvenserna av elmarknadens avreglering bör tillsättas. Utredningen bör fokusera på arbetsmiljö, prissättning samt elmarknadens funktionssätt som helhet. En genomlysning av hur branschen fungerar ökar kunskapen om beredskapsförutsättningarna vid kris eller krig.

Säkerheten

- Regeringen bör tillsätta en säkerhetspolitisk utredning med fokus på hur energibehovet kan säkras i kristid samt hur det kan skyddas från främmande makt. Fler delar av nätet och produktionen bör bli säkerhetsklassade.
- Ge arbetsmarknadens parter i uppdrag att utforma en branschcertifiering för att få utföra arbete på stamnätet. En utgångspunkt kan vara det valideringsarbetet som påbörjats inom den kommunala energisektorn.

Elförsörjning: Ytterligare förslag från Elektrikerförbundet

Vad gäller förslag inom området kompetensförsörjning framför Elektrikerförbundet även följande:

- En trepartslösning för ett företagslärlingssystem bör implementeras, i vilken arbetsgivare, fack och staten tecknar ett avtal och möjliggör anställning där praktik på ett bolag varvas med teori hos en utbildningsanordnare.
- En partsdriven yrkesnämnd inom elektrikersektorn bör bildas. Samtidigt kopplas utbildningssystemet tydligare till energiomställningens behov av arbetskraft.